

5224 Sayılı Kanun Çerçevesinde Sinema Filmlerinde Denetim

Kader USTA ARSLAN¹

5224 Sayılı Kanun Çerçevesinde Sinema Filmlerinde Denetim

Supervision of Cinema Films within the Framework of Law No.5224

Öz

Abstract

Sinema filmlerinin bir eğlence aracı olarak kabulü ile başlayan süreçte birçok fonksiyona da sahip olması sinema filmlerinin denetlenmesini zorunlu hale getirmiştir. Günümüzde sinema filmlerinin denetlenmesi, 5224 sayılı Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanunun bir yeniliği olan değerlendirme ve sınıflandırma kavramı içerisinde tanımlanmaktadır. 5224 sayılı Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun, 21 Temmuz 2004 tarihinde resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 5224 sayılı Kanun ile sinema filmlerine yapılacak denetim, Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde oluşturulan Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulu ile alt kurullar tarafından gerçekleştirilmektedir.

The fact that cinema films have many functions in the process that started with the acceptance of cinema films as a means of entertainment has made the supervision of cinema films compulsory. Today, the supervision of cinema films is defined in the concept of evaluation and classification, which is an innovation of the Law No.5224 on the Evaluation and Classification and Support of Cinema Movies. Law No.5224 on the Evaluation, Classification and Support of Motion Picture Films entered into force after being published in the Official Gazette on 21 July 2004. Pursuant to Law No.5224, the supervision of cinema films is carried out by the Evaluation and Classification Board and sub-committees established within the Ministry of Culture and Tourism.

Anahtar Kelimeler: Sinema Filmleri Denetimi, Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulu, Alt Kurul

Keywords: Supervision of Cinema Films, Evaluation and Classification, Sub-Committee

Makale Türü: Derleme Makale

Paper Type: Review Article

1. Giriş

Sinema filmlerinin toplum üzerinde etkinliği ve yaygınlaşması, devletler tarafından bu durumun kontrol altına alınması sonucunu doğurmuştur. Devletler, sinema filmlerinin gerek otoritelerini gerekse toplum yapısını olumsuz yönde etkileyebileceğini öngörerek, bu olumsuzlukları en aza indirmeyi amaçlamış ve mevzuatlarında bununla ilgili bazı düzenlemelere yer vermiştir. Sinema filmleri denetiminde kimi zaman özgürlükçü bir yaklaşım ile sınırlı bir denetim, kimi zaman da otoriter bir yol izlenerek sınırsız bir denetim anlayışının benimsendiği görülmektedir.

Günümüzde sinema filmlerine tanınan özgürlüğün anayasal dayanağını Anayasamızın 26. maddesindeki "Düşüncüyü Açıklama ve Yayma Hürriyeti" ile 27. maddesindeki "Bilim ve Sanat Hürriyeti" maddeleri oluşturmaktadır. Sinema filmlerinde denetimin anayasal dayanağını; radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına imkân veren Anayasamızın

¹ Öğr. Gör., Giresun Üniversitesi, Eynesil Kamil Nalbant Meslek Yüksekokulu, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü ve Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Programı, kader.usta@giresun.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9070-0638>

26. maddesinin 1. fıkrası kanuni dayanağını ise 5224 sayılı Kanunun 7. maddesinin 1. fıkrası teşkil etmektedir.

5224 sayılı Kanunun “Değerlendirme ve Sınıflandırma” başlıklı 7. maddesinde gösterim veya dolaşım öncesi ön denetim, aynı kanunun “İşaret ve İbarelerin Kullanılmaması ve Denetim” başlıklı 13. maddesinde gösterim veya dolaşım sonrası yapılan denetimden bahsedilmektedir. O hâlde 5224 sayılı kanunda denetim iki şekilde ele alınmıştır. Bunlardan ilki, çalışmamızın konusunu oluşturan değerlendirme ve sınıflandırma kavramı olarak nitelendirilen ve değerlendirme ve sınıflandırma kurulu ile alt kurullar tarafından gerçekleştirilen denetim diğeri ise kanunda belirtilen hususları içeren denetim komisyonları tarafından gerçekleştirilen denetimdir. İki denetimin koşulları, usulleri hatta denetimi gerçekleştiren merciler açısından farklılıklar bulunmaktadır. Kanunun 13. maddesi, sinema filmlerinin ön denetiminde belirlenen kriterlere uygunluk denetimi ile sinema salonlarına ilişkin hükümler de barındırması itibariyle farklı bir değerlendirmenin konusunu oluşturmaktadır. Bu açıdan çalışmamızda Kanunun 13. maddesinde yer alan ticari dolaşım ve gösterim sonrası denetim ele alınmayacaktır.

5224 sayılı Kanunda, sinema filmleri denetimini gerçekleştirmek üzere Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulu ile alt kurulun oluşturulmasına ve oluşturulan bu kurulların görevlerine ilişkin detaylı hükümlere yer verilmiştir. 5224 sayılı Kanunun, sinema filmlerinin değerlendirme ve sınıflandırmasına ilişkin hükümlerinin uygulanmasına yönelik ise, 22.10.2019 yayın tarihli 30926 sayılı Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik kabul edilmiştir.

Çalışmada; 5224 sayılı Kanun, sinema filmlerinin denetimine ilişkin öngördüğü hükümler açısından incelenmiştir. Araştırmada sırasıyla, 5224 sayılı Kanun Öncesi Genel Olarak Mevzuatta Sinema Filmlerinin Denetimi, 5224 sayılı Kanunun Ortaya Çıkışı ve Genel Özellikleri, Denetim Kavramı ve 5224 sayılı Kanun’a Göre Sinema Filmlerinde Denetim Türü, Denetim Kriterleri, Denetim Merci, Denetim Usulü konularından bahsedilecektir.

2. 5224 Sayılı Kanun Öncesi Genel Olarak Mevzuatta Sinema Filmlerinin Denetimi

Osmanlı Devleti’nde, sinemanın ilk yıllarında matbaa, basın ve tiyatrodaki olduğu gibi, sinemada da ayrı bir hukuki düzenlemeye yer verilmemiş, bireysel başvurulara, yani şikayetlere karşı çözümler üretilmiştir.² Ancak zamanla sinematograf ve aletlerinin ülkeye girişinin kısıtlanması, sinema gösteriminin izne bağlanması gibi yerleşik bazı sınırlamalar kabul edilmiştir (Ceylan, 2017).

Osmanlı Devleti’nde 1913 yılındaki sinemaya ilişkin hukuki durumdan bahseden tasarı ile 1915, 1916 ve 1921 yıllarındaki tasarı metinlerinde sinema filmi hakkında benzer hususlara yer verilmiştir. Bu tasarılar, sinema filmlerine ait programların İstanbul’da Polis Umum Müdürlüğü’ne, taşrada en büyük mülki amire sunulmasının zorunlu olduğu, ilk defa gösterime girecek olan sinema filminin ise İstanbul’da polis müdüriyetleri tarafından, diğer illerde ise en büyük mülki amirin görevlendireceği memur tarafından onaylanması gerektiği belirtilmiştir. 1907 tarihli Polis Nizamnamesinde ise sinema filmlerinin denetimi, 122. maddede yer alan, Osmanlı’da “eğlence” anlamında kullanılan Arapça kökenli lu’biyyat kavramı kapsamında değerlendirilmiştir (Ceylan, 2017).

I. Dünya Savaşı’nın da etkisiyle, 1914 yılında Osmanlı Devleti’nde kitap, risâle, tiyatro oyunları ve sinema filmlerinin sansür kapsamında düzenlenmesini içeren Sansür Talimatnamesi yayınlanmıştır. Bu talimatname ile İstanbul ve önemli noktalarda sansür merkezleri kurulması gerektiği belirtilmiştir. Ancak içinde bulunulan savaş dönemi dolayısıyla 1919 yılında yayınlanan yeni kararname ile basına uygulanan sansür, sinema ve tiyatroya uygulanmamıştır (Ceylan, 2017). Bu hususlar çerçevesinde

² 1903 tarihli Memâlik-i Şâhânedeki Sinematograf Temâşa Ettirilmesinin Şerâit-i İmtiyâziyesine kadar sinema filmlerinin denetimine dair bir düzenleme bulunmamaktaydı. Söz konusu imtiyaznamede ise sinema filmlerinin denetiminde detaylı hükümlere yer verilmiş olmasına rağmen bu hükümler uygulamaya yansımamıştır (Özuyar,2017).

Osmanlı Devleti döneminde, sinema filmleri ile ilgili çalışmalar tasarı düzeyinde kalmış ve sinema filmine özgü genel düzenleyici bir metin yürürlüğe konulmamıştır (Ceylan, 2010).

1920-1923 yılları geçici dönem şartlarını taşıması sebebiyle sinema filmlerinin denetiminde oluşan boşluk, İzmir’de toplanan İzmir İktisat Kongresi’nde gündeme getirilmiştir. Bu kongrede sinema filminin denetiminde dikkat edilmesi gereken adap, genel ahlak, dini değerler, gençlerin korunması, yabancı devletlerin aşağılanmaması gibi kriterler belirlenmiştir (Ceylan, 2021). 12 Eylül 1923 tarihinde Cenevre’de yapılan konferansta Mugayiri Edep ve Haya Neşriyatın Men-i Tedavül ve Ticareti Hakkında Sözleşme hazırlanmış ve 1 Haziran 1926 tarihli kanunla onaylanmıştır. Bu sözleşme ile sadece sinema filmleri değil, matbu, fotoğraf, resim aracılığıyla edep ve hayaya aykırı gerçekleştirilecek hususlarda da tedbirlerin alınması gerektiği belirtilmiştir (Ceylan,2021).

TBMM’de, 9 Haziran 1932 tarihinde Bakanlar Kurulu’nun 12979 sayılı Kararnamesi ile sinema alanında ilk genel düzenleme olan “Sinema Filmlerinin Kontrolüne Ait Talimatname” kabul edilmiştir (Ceylan, 2015). 1932 tarihli Talimatname ile İstanbul’da, İçişleri Bakanlığı, Millî Savunma Bakanlığı ve Genel Kurmay Başkanlığı’nın birer temsilcisi, İl Polis Müdürü ve Emniyet Müfettişinin katıldığı, bütün filmleri halka gösterilmeden denetleyecek bir komisyon oluşturularak filmlerin sansür yetkisi merkezileştirilmiştir. 26 Aralık 1933 tarihinde ise bu talimatnameye yerli film senaryolarının da sansürünü öngören yeni hükümler eklenmiştir (İçel, 2018).

4 Temmuz 1934 tarihli 2559 sayılı Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu’nun denetime ilişkin maddesinin sinema filmlerine de uygulanabilmesini sağlayan, 1939 tarihli Filmlerin ve Film Senaryolarının Kontrolüne Dair Nizamname hazırlanmıştır (İçel, 2018; Onaran, 2015; Tarhanlı, 1983). Söz konusu nizamnamede 1977 yılına kadar bazı düzenlemeler yapılmışsa da sansür rejiminin genel ilkelerinde büyük değişikliklere gidilmemiş, denetim işi polisin görevleri içinde kalmıştır (Onaran,2015). 1977 yılında ise çıkarılan 23 Eylül 1977 tarihli Filmlerin ve Film Senaryolarının Denetlenmesine Ait Tüzük, altı yıl yürürlükte kalmış ve yerini 2 Aralık 1983 tarihli Filmlerin ve Film Senaryolarının Denetlenmesine İlişkin Tüzük’e bırakmıştır. Sinema filmleri, 1986 yılında nihayet 3257 sayılı Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanununda düzenlenmiş, Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu kapsamından çıkarılmıştır (Yıldız, 2017).

3. 5224 Sayılı Kanun’un Ortaya Çıkışı ve Genel Özellikleri

Çalışmanın bu kısmında 5224 sayılı Kanunun meclis çalışmalarını içeren ortaya çıkış sürecinden ve Kanunun genel özelliklerinden bahsedilecektir.

1999 yılında Avrupa Birliği, Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’nin “tam üyelik adayı” olmasının kabulü sonrasında, mevzuatını Avrupa Birliği Mevzuat Standartları ile uyumlaştırma yükümlülüğü kapsamında uyum kanunları çıkartmaya başlamıştır. 19 Temmuz 2003 yılında çıkarılan Altıncı Uyum Paketi içinde yer alan Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu’nda denetimi sınırlayıcı bir eğilim sergilenmiştir. (Başbakanlık, 2007, s.16-17). Uyum sürecinin bir yansıması olarak 2004 yılında Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu’nu yürürlükten kaldıran 5224 sayılı Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun ile sinemaya özgü yeni bir kanun kabul edilmiştir.

Sinemaya ilişkin meclise sunulan genel gerekçede; sinema ile müzik eserlerinin farklı dinamikleri ve süreçlere tâbi olmasından dolayı, sinemaya özgü ayrı bir kanuna ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir. Ayrıca yine genel gerekçede sinemanın çağdaş işlevlerini gereğince yerine getirebilmesi için desteklenmesi, güçlendirilmesi, değerlendirilmesi ve sınıflandırılmasını temine yönelik sinemaya özgü bir kanuna gereksinim duyulduğuna vurgu yapılmıştır (Başbakanlık, 2004).

5224 sayılı Kanun, meclis görüşmelerinde ifade edildiği üzere sivil toplum örgütlerinin, sektörün ve meslek birliklerinin tam mutabakatı ile hazırlanmış bir kanundur. Bu yönüyle de çoğulcu anlayışın bir ürünüdür (TBMM, 2004).

5224 sayılı Kanunda, önceki düzenlemelerin aksine, sinema filmleri rejiminin sadece sansür rejiminden ibaret olmadığına ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Bu durum sinema filmleri özgürlüğü, dolayısıyla iletişim özgürlüğü açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir (İçel, 2018).

18.01.2019 tarihli 7163 sayılı Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun'da Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 5224 sayılı Kanun hükümlerinin bir kısmında değişikliğe gidilmiştir. 5224 sayılı Kanun sinema filmlerinin desteklenmesi, sınıflandırılması ve denetlenmesini sağlayan temel hukuk kurallarını teşkil etmektedir.

5224 sayılı Kanun'da sinema filmleri ile ilgili denetim veya sansür kavramı yerine "değerlendirme ve sınıflandırma" kavramının kullanılması, bu kanunun bir yeniliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Değerlendirme kavramının sözlük anlamı; "Bir şeyin özünü, önemini, nitelik ve niceliğini belirlemek" olarak tanımlanmaktadır (Bkz. TDK Sözlük). 5224 sayılı Kanun'un "Tanımlar" başlıklı 3. maddesinin f bendinde değerlendirme kavramının sınıflandırma kavramı ile birlikte;

"Ülke içinde üretilen veya ithal edilen sinema filmlerinin ve bu filmlerin sinema salonlarında gösterilecek fragmanlarının ticari dolaşıma veya gösterime sunulmadan önce, gösterim ve iletim biçimleri dikkate alınarak kamu düzeni, genel ahlâk ile küçüklerin ve gençlerin ruh sağlığının korunması, insan onuruna uygunluk ve Anayasada öngörülen diğer ilkeler doğrultusunda denetlenmesi, değerlendirilmesi ve sınıflandırılmasını" şeklinde tanımlandığı görülmektedir.

Bu tanımdan anlaşılacağı gibi değerlendirme ve sınıflandırma kavramı ile sinema filmi denetiminin genel çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır. Bahsi geçen madde hükmünde sinema filmlerinin yerli ve ithal ayrımı olmaksızın, ticari dolaşımı yapılmadan veya gösterime sunulmadan kanunda sayılan ve anayasada yer alan ilkeler yönünden denetlenmesi, değerlendirilmesi ve sınıflandırılması tanımlanmıştır. O halde 5224 sayılı Kanun'da değerlendirme ve sınıflandırma kavramı ile sinema filmlerinin denetimi de kastedilmektedir.

5224 sayılı Kanunun gerekçesinde; "Ülke içinde üretilen veya ithal edilen sinema filmlerinin ticari dolaşıma ve gösterime sunulmadan önce, kayıt ve tescile de esas olacak şekilde kamu düzeni, genel ahlak ve küçüklerin ve gençlerin ruh sağlığının korunması, insan onuruna uygunluk ve anayasada öngörülen diğer ilkeler doğrultusunda değerlendirilmesini ve sınıflandırılmasını temin edecek çağdaş bir mekanizma" oluşturabileceği ifade edilmektedir (Başbakanlık, 2004). Buradan hareketle, kanunda denetim kavramı yerine bu kavramı da kapsayacak şekilde "değerlendirme ve sınıflandırma" kavramının kullanılması çağdaş mekanizmaya uyum sağlamak amacıyla kanunda yapılan bir değişiklik olduğu çıkarımında bulunmak mümkündür. Zira, denetim kavramının sansür kavramı ile yakın ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda, denetim kavramının anlamı yumuşatılmak istenmiştir.

5224 sayılı Kanun'un getirdiği yeniliklerle, değerlendirme ve sınıflandırma kurullarının sivilleşmesine yönelik adımlar atılmış, bu kurula doktora veya doktora üzeri dereceye sahip üyeler ile meslek mensupları eklenmiştir. Ayrıca sinema filmlerinde senaryolar denetim dışı bırakılmıştır. Bunların sonucu olarak 5224 sayılı Kanun, geçmiş düzenlemeler dikkate alındığında sinema alanında düzenlenen en liberal kanun olarak ifade edilmektedir (Baykal, 2015).

4. Sinema Filmlerinde Denetim Kavramı ve 5224 Sayılı Kanun'daki Denetimin Türü

5224 sayılı Kanun'un 3. maddesinin f bendinde değerlendirme ve sınıflandırma ile sinema filmlerinin denetimi de kastedildiğinden, söz konusu denetim kavramını açıklığa kavuşturmamız gerekmektedir. Çalışmanın bu kısmında ilk olarak denetim kavramı ve bu kavramın sansür kavramı ile olan yakın ilişkisi, ardından denetim türleri ve 5224 sayılı Kanun'da hangi denetim türünün benimsendiği hususlarına değinilecektir.

4.1. Sinema Filmlerinde Denetim Kavramı

Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde denetim; “Bir işin doğru ve usulüne uygun yürütülüp yürütülmediğini anlamak için yapılan araştırma, inceleme, bakı, kontrol, teftiş, murakabe” olarak tanımlanmaktadır. Bir başka deyişle bir örgütlenmenin neticesinde yürütülen faaliyetlerin ve gerçekleştirilen işlemlerin belirlenen amaç ve kurallara uygun olup olmadığının incelenmesidir ve denetleme işi bir ihtiyacın getirisidir (Bozkurt, 2013).

Sansür ve denetim kavramları pek çok kez birbirinin yerine kullanılmıştır. Denetimden farklı olarak sansür tanımlamasına bakıldığında ise; TDK sözlüğünde sansür; “Sinema ve tiyatro yapıtlarının, her türlü yayımın ve yayının hükümetçe önceden denetlenmesi işi, bunların oynanmasının, gösterilmesinin, yayımlanmasının izne bağlı olması.” anlamında bir ön denetim olarak ifade edilmiştir. Hukuk sözlüğünde ise sansür; “Söz, yazı, resim, film ve sesle yapılan her türlü yayımın ve haberleşmenin yapılmasından sonra veya önce denetlemek üzere alınan emniyet önlemi” (Yılmaz, 1986) olarak hem önceden hem de sonradan yapılan denetimi kapsayacak şekilde geniş tutulmuştur.

Sansür kavramının, Roma’da halkın seçimiyle beş yıllık süre için göreve getirilen devletin icra organı olarak nitelendirilen, “censor” kavramı ile bir ilişkisi olduğu düşünülmektedir. “Censorler” toplumun mali ve ahlaki yaşayışını denetleyen görevliler olarak tanımlanmaktadır (Tahiroğlu & Erdoğan, 2012, s.9-10). Censorler’in Roma halkı üzerinde özellikle ahlaki denetimi gerçekleştiren merci olması, sansürün kökeninin “censor” (Onaran, 1968; Tikveş, 1968) kavramına dayandığını kuvvetlendirmektedir.

Doktrinde ise denetim ve sansür kavramlarıyla ilgili çeşitli tanımlamalar yapılmaktadır. Tikveş (1968), sansürü önleyici kontrol olarak tanımlamıştır. Öztürk (2006), denetim kavramının sansür kavramını içerisine alacak kadar geniş olduğunu, aslında sansürün, denetimin bir alt türünü oluşturduğunu ifade etmiştir. Bu yüzden de her denetim girişiminin sansür olmadığını ileri sürmüştür. Çelik-Thomen, sansürde bulunan ön izleme etkinliğinin sansürün denetimden ayrılmasını sağlasa da denetimin sansürü kapsadığını, ayrıca sansürün uygulanması için her zaman bir devletin kurumsal kontrolü gerektiğini belirtmiştir. Yani Çelik-Thomen’e göre (2014), bir bireyin dahi sansür uygulaması mümkün iken, denetimde devletin kurumsal yapısına ihtiyaç vardır. Çiftçi (2001), sansürü, bir yayının kamuya sunulmadan incelenmesi ve denetlenmesi, film sansürünü ise filmin gösterime girmeden önce bir kurul tarafından denetlenmesi olarak tanımlamaktadır. Ceylan (2018) ise, denetimin daha örgütsel bir çerçevede gerçekleştirildiğini ancak sansürün kişisel nedenlerle sermaye sahipleri tarafından da gerçekleştirilebileceğini ve denetim kavramının, denetleme işini içeren her unsur için ifade edilebileceğini, sansürün bir öndenetim olarak daha dar bir anlama geldiğini belirtmektedir.

Bütün bu hususlar çerçevesinde denetim kavramı ve sansür kavramı arasında kesin bir ayırım yapmak mümkün değildir. 5224 sayılı Kanun ve Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’te denetleme kavramı, değerlendirme ve sınıflandırma kavramı içerisinde yer almış, ayrı bir kavram olarak kullanılmamıştır. 5224 sayılı Kanunun “Değerlendirme ve Sınıflandırma” başlıklı 7. maddesi ile yönetmeliğin “Değerlendirme ve Sınıflandırma Esasları” başlıklı 10.maddesinde; Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde oluşturulan kurulların, yerli veya ithal sinema filmlerinin ve fragmanların, ticari dolaşıma veya gösterime sunulmadan önce, belirtilen nedenlerle değerlendirilip, sınıflandırılacağı düzenlenmiştir.

Her ne kadar yönetmelikte ve kanunda, oluşturacağı olumsuz çağrışımlardan kaçınılmak amacıyla sansür kavramına yer verilmemişse de kanun ve yönetmelikte yer alan ilgili hükümlerden anlaşılacağı üzere, sinema filmleri ve fragmanlar açısından değerlendirme ve sınıflandırma kavramı açıkça ön denetim anlamına gelmektedir (İçel, 2018).

4.2. 5224 Sayılı Kanun'daki Denetimin Türü

Sinema filminin toplumsal hayata girmesinden çok kısa süre sonra kitleler üzerindeki etkisinin artması kamu otoriteleri tarafından denetlenmesi gereksinimini doğurmuştur. Bu denetlemede ülkeden ülkeye değişen farklı uygulamalara rastlamak mümkündür. Bu farklı uygulamalar sebebiyle de sinema filmlerinin denetimi için çeşitli denetim sistemleri ortaya çıkmıştır.

Sinema filmlerinde denetim sistemlerini dört ana başlıkta toplayabiliriz. Bunlar; "Devlet Sansürü", "Karma Sistem", "Kendi Kendini Kontrol Sistemi", "Mahalli Sansür"dür (Onaran, 1968).

Devlet sansürü, film ve senaryoları denetlemekle görevli kuruluşlar devlet teşkilatında yer alan kişilerden oluşmakta ve sansür uygulamasında devlet çıkarları ön planda tutulmaktadır (İçel, 2018). Hatta, siyasi menfaat gözeterek, halkın veya basının temsil edilmesi durumunda dahi, devlet sansürü sisteminden söz edilmektedir (Onaran, 1968).

Karma sistem, devletin resmi kuruluşları içerisinde olmasına rağmen belli nispette film sanayi temsilcileri veya kamuoyu temsilcilerinin de içinde bulunduğu, (Onaran, 1968) yani sinema filmlerini denetleyen kontrol komisyonlarına devlet memurlarının yanında sanayi, üniversite ve halkın temsilcilerinin de katıldığı sistemdir (Onaran, 1969).

Kendi kendini kontrol sistemi (Onaran, 1968) bir başka deyişle özdenetim sistemi, sinema endüstrisinde yer alanların sinema filmlerinin denetimini gerçekleştirmesi şeklindedir. İngiltere'de hükümetten ve idareden bağımsız, gelenek ve göreneklerle ortaya çıkan bir sistemdir (İçel, 2018).

Mahalli sansürde ise, merkezi sansürden farklı olarak esas itibariyle sansür yetkisi belediyelere verilmiştir. Ancak bölgesel özellikler taşıyan ve belediye sınırlarını aşan durumlarda valilere de sansür yetkisi verilebilmektedir (Onaran,1968).

5224 sayılı Kanunda yer alan; "Sinema filmlerinin değerlendirilmesi ve sınıflandırılması, bakanlık bünyesinde oluşturulan Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulunca yapılır." (4.m.) hükmü ile sinema filmlerinde denetimin, bakanlık bünyesinde gerçekleştirildiği sonucuna varılmaktadır. 5224 sayılı Kanunun 7. maddesinde de dokuz üyeden oluşan Değerlendirme ve Sınıflandırma Kuruluna, "İlgili alan meslek birliklerince önerilen uzman kişiler arasından Bakanlıkça seçilecek üç üye ile Bakanlık tarafından belirlenecek, alanında doktora derecesi bulunan bir sosyolog, bir psikolog ve bir çocuk gelişimi uzmanı olmak üzere toplam dokuz üyeden oluşur." demek suretiyle toplam altı üye devlet memuru olmayan sektörden ve üniversitelerde belirli kriterlere sahip kişilerden seçilmektedir. Sonuç olarak, 5224 sayılı Kanundaki 4. ve 7. madde hükmünden anlaşılacağı üzere, bu kanunda kontrol sistemlerinden karma sistem benimsenmiştir.

5. Sinema Filmlerinde Denetleme Kriterleri

Sinema filmleri için, yetkili merci tarafından kanunda belirtilen ölçüler kapsamında bir denetimin yapılması gerekmektedir. 5224 sayılı Kanun'un 3. maddesinin f bendinde değerlendirme ve sınıflandırma tanımlaması içerisinde sinema filmlerinin ithal veya yerli olmasına bakılmaksızın ülke içinde dolaşım veya gösterime sunulmadan;

-Kamu düzeni,

-Genel ahlâk ile küçüklerin ve gençlerin ruh sağlığının korunması,

-İnsan onuruna uygunluk,

-Anayasada öngörülen diğer ilkeler doğrultusunda denetlenmesi, şeklinde denetim ölçüleri belirlenmiştir. Burada anayasada öngörülen diğer ilkeler ile; Anayasa'nın 26. maddesinde sinema filmleri özgürlüğü için de geçerli olan özel sınırlama sebepleri anlaşılmaktadır. Bu özel sınırlama sebepleri;

"Millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, cumhuriyetin temel nitelikleri ve devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve

aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sınırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi”dir.

Kanunda sinema filmlerinin değerlendirme ve sınıflandırma neticesinde uygun bulunmaması halinde, sinema filminin ticari dolaşıma ve gösterime sunulamayacağı düzenlenmiştir (m 7/2). Bu minvalde, değerlendirme ve sınıflandırması yapılan sinema filminin, denetim kriterleri kapsamında incelenerek ticari dolaşıma ve gösterime sunulup sunulmayacağı konusunda karar verilecektir.

5224 sayılı Kanun’un 4. maddesinin 5. fıkrasında: “Bakanlık, insan onurunun, kamu düzeninin, genel ahlakın, çocukların ve gençlerin ruh sağlığının korunması amacıyla; şiddet, pornografi ve insan onuruyla bağdaşmayan görüntü ve etkiler içeren filmleri yeniden değerlendirilmek üzere Değerlendirme ve Sınıflandırma Kuruluna sevk edebilir” hükmü düzenlenmiştir. Hükümde, bakanlığın filmleri yeniden denetlemek üzere alt kurula sevkinde; “şiddet, pornografi” olmak üzere iki yeni unsura yer verildiği görülmektedir.

Yönetmeliğin 4. maddesinin b bendinde değerlendirme ve sınıflandırmanın kanunda öngörülen 5 ilke doğrultusunda yapılacağı belirtilmekle beraber, “Değerlendirme ve Sınıflandırma Esasları” adlı madde üst başlığı altında 10. maddenin 1. fıkrasında; “Ülke içinde üretilen veya ithal edilen sinema filmleri ve fragmanlar, ticari dolaşıma veya gösterime sunulmadan önce cinsellik, çıplaklık, şiddet, korku ile uyuşturucu madde, kaba ve argo dil gibi olumsuz örnek oluşturabilecek davranışların ağırlığı göz önünde bulundurularak değerlendirilir ve sınıflandırılır” şeklindeki düzenlemeyle, değerlendirme ve sınıflandırmada yeni unsurlara yer verilmiştir. Değerlendirme ve sınıflandırmada öngörülen kriterler, unsurlar ya da esaslar arasındaki bu farklılık nasıl izah edilecektir? Öncelikle kanun hükümleri, yönetmelik hükümleri ve kanun ile yönetmelik hükümleri arasında denetim esasları açısından bir uyum ve bütünlük sorunu olduğu belirtilmelidir. Bu açıdan kanun ve yönetmeliğin kaleme alınmasında yeterli özenin gösterilmediği söylenebilir. Anayasanın 124. maddesine göre yönetmelikler, kanunun uygulanmasını sağlamak üzere ve kanun hükümlerine aykırı olmayarak çıkarılacaklarından, sinemaya ilişkin bu düzenleme sorunu nasıl halledilecektir? Burada her iki hukuki metnin kendi içinde veya aralarında ya bir aykırılık ya da bir uyum sorunu olabileceği akla gelmektedir.

Kanunun kendi içinde Bakanlığın denetime sevk etme nedeni olarak yer verdiği “şiddet ve pornografi”, maddenin yazım biçiminden anlaşıldığı kadarıyla, öngörülen yeni kriterler olmayıp, kanunda öngörülen “çocukların ve gençlerin ruh sağlığının korunması amacı”nın yansıması mahiyetinde görülmesi gerekir. Diğer ifadeyle, bir kriterin/ilkenin en dikkat çeken görünüm ve etkinlik şekilleri olarak belirtilmişlerdir. Yönetmelikte öngörülen; “cinsellik, çıplaklık, şiddet, korku ile uyuşturucu madde, kaba ve argo dil” gibi esasları da yeni kriterler olarak görmek yerine; “olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlar” cümlesinden “çocukların ve gençlerin ruh sağlığının korunması” kriterinin ihlâlinin en bariz yansımaları/görünümleri kabul etmek, bağdaştırma amacına uygun düşmektedir. Aksi takdirde, kanun ve yönetmelikteki unsurları/esasları yeni kriterler olarak kabul etmek gerekecektir ki, bu durumda kanunun kendi içinde uyum sorunu yanında, kanunda olmayan yeni kriterler getirmesi nedeniyle yönetmeliğin kanuna aykırılığında bahsetmek gerekecektir. Ancak, kanun ve yönetmelikte denetim açısından öngörülen yeni unsurlara bakıldığında bunların yeni kriterler olmadığı, “çocukların ve gençlerin ruh sağlığının korunması” kriteri kapsamına dâhil edilebilecek, sıklıkla görülebilecek ve kamuoyunu etkileyebilecek olumsuz örnekler olması dolayısıyla özellikle metinlerde tasrih edildikleri sonucuna ulaşmak mümkündür.

Onaran sinema filmlerinin denetiminde, resmi, yarı resmi, özel veya mahalli nitelikte belirlenen yetkililerin haricinde açık veya gizli olarak, siyasi iktidar veya baskı grupları tarafından da bazı kayıtlıların getirilmesinin mümkün olduğunu belirtmiştir. O hâlde sinema filmlerinin denetiminde devlet sansürü, karma sistem, kendi kendini kontrol sistemi ve mahalli sansür sistemlerinin yanı sıra denetim kriteri olarak diğer kayıtlı unsurlarında varlığından söz edilebilir. Onaran tarafından bu diğer kayıtlı unsurlar şu şekilde sıralanmıştır;

- 1-Hükümet veya parlamentonun müdahalesi yani politik müdahale,
- 2-Basın, -Bu yolla sinemaya baskı yapılabileceği gibi mevcut baskının da kaldırılması sağlanabilmektedir,-
- 3-Çeşitli kurumlar; dini kurumlar, meslek grupları, ırk grupları, ticari gruplar, siyasi baskı grupları, aile dernekleri
- 4-Mesleki ve ticari kayıtlanmalar, filmcinin sansür korkusuyla filmi tasarlarlarken sınırlaması veya kazanç kaygısıyla senaryocu, yapımcı, ilgililer üzerindeki baskı,
- 5-Fertlerin etkisi; şahsi müracaatlar, şikâyet dilekçeleri (Onaran, 1968).

Fidan ise analitik ve sistematik açıdan denetim türlerini, siyasi denetim, idari denetim, hukuki denetim, mali denetim, etik öz denetim, toplumsal denetim, medya denetimi, uluslararası denetim ve teknolojik denetim olarak ifade etmiştir (Fidan, 2014). 5224 sayılı Kanunda belirtilen denetim kriterlerine ek olarak Onaran ve Fidan tarafından sayılan denetim mekanizmalarının belirleyici etkisi de farklı zaman ve mekânda denetim kriteri olarak karşımıza çıkabilecektir. Ayrıca sinemanın diğer sanat dallarından sonra ortaya çıkan bir sanat dalı olması, kendine has yapısı, hâlâ gelişim göstermesi, estetik değer ifade etmesi gibi sebepler, sinema filmlerinin denetim kriterleri ile birlikte göz önünde bulundurulması gereken hususlardır.

6. 5224 Sayılı Kanun'da Sinema Filmleri Denetim Mercii

5224 sayılı Kanunun uygulanmasında yetkili makam Kültür ve Turizm Bakanlığı'dır (m. 3/a). Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde, sinema bilincinin geliştirilmesi, ulusal sinema eserlerinin izleyiciye ulaştırılmasının sağlanması, eser üretimine teşvik, meydana getirilen eserlerin kültür mirası olarak gelecek kuşakları aktarımını sağlamak ve uluslararası alanda Türk sinemasının rolünü güçlendirmek için 02.11.2011 tarih 662 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Sinema Genel Müdürlüğü teşkilatlanmıştır (Sinema Genel Müdürlüğü [SGM], 2022). Ancak, belirtmek gerekir ki Sinema Genel Müdürlüğü'nün sinema filmlerinin denetlenmesine yönelik herhangi bir işlevi olmayıp, Türk sinemasına değer katmak ve Türk sinemasının daha iyi yerlere ulaşmasını sağlamak amaçlarını taşımaktadır.

5224 sayılı Kanunun ikinci bölümünde yer alan 5., 6., 7. ve 8. maddelere göre sinema filmleri denetimini gerçekleştiren ilk merci alt kurul, üst merci ise Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulu'dur.

6.1. Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulu

5224 sayılı Kanunda sinema filmlerinde yapılan değerlendirme ve sınıflandırmaların Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulu tarafından yapılacağı düzenlenmiştir (m 4/1). Bu kurul değerlendirme ve sınıflandırmada asıl olan kurul (üst) olmakla birlikte ön değerlendirme yapılması amacıyla bu kuruldan farklı olarak alt kurullar da oluşturulabilecektir (Kanun m 4/4).

Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulu, 5224 sayılı Kanun Tasarısı'nın 4. maddesinin 2. fıkrasında; "Kurul; Bakanlık ile İçişleri, Dışişleri ve Millî Eğitim bakanlıklarından birer üye, ilgili alan meslek birliklerince önerilecek uzman kişiler arasından Bakanlıkça seçilecek iki üye..." şeklinde kanun teklifi verilmişse de, TBMM görüşmesi esnasında, sinema sektörü temsilcilerinin de ağırlıklı bir şekilde yer almasının filmlerin değerlendirilmesi ve sınıflandırılmasının daha sağlıklı yapılmasını sağlayacağı düşüncesiyle, "Dışişleri" ibaresi madde metninden çıkarılmış, aynı fıkrada geçen "Bakanlıkça seçilecek iki üye" ibaresi "Bakanlıkça seçilecek üç üye" şeklinde bir değiştirilmiştir. Bu durumda, Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulu, "Kültür ve Turizm Bakanlığı ile İçişleri ve Millî Eğitim Bakanlıklarından birer üye olmak üzere toplam üç üye, ilgili alan meslek birliklerince önerilecek uzman kişiler arasından Bakanlıkça seçilecek üç üye, Bakanlık tarafından belirlenecek, alanında doktora derecesi bulunan bir sosyolog, bir psikolog ve bir çocuk gelişimi uzmanı" olmak üzere toplam dokuz üyeden oluşur (TBMM, 2004).

5224 sayılı Kanunda 18.01.2019 tarihli 7163 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik sonrası "Değerlendirme ve Sınıflandırma" başlıklı 7. maddesinin 2. fıkrasında yer alan "Bakanlıkça" ibaresinin, sanatçıları bakanlığın onaylayacağı eserleri yapmaya yönlendirmesine ve sinema filmlerinin Bakanlık

iznine tabi kılınmasına neden olduğu gerekçesiyle, çıkarılması istemiyle iptal davası açılmıştır. Anayasa Mahkemesi, GK, Tarih 4.03.2021, E. 2019/36 K. 2021/15 sayılı kararında özetle, Bakanlıkça ibaresinin, değerlendirme ve sınıflandırması yapılan filmlerin, kamu düzeni ile aile ve çocukların korunmasını amaçlarına aykırı olmadığı ve meşru olduğu, dava konusu ibarenin kullanımında kamu yararı ile kişisel yarar arasında makul dengenin gözetildiği ve orantısızlığın olmadığı gerekçeleriyle iptal talebinin reddine karar vermiş, kanunda yer alan “Bakanlıkça” ibaresini Anayasaya aykırı bulmamıştır (Anayasa Mahkemesi [AYM], 2021).

Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulunda toplantı yeter sayısı altı, karar yeter sayısı ise üye tam sayısının salt çoğunluğu olarak belirlenmiştir (Kanun m 4/2). Filmin yapımcısı isterse Kurula gözlemci olarak katılabilecektir (Kanun m 4/3). Değerlendirme ve Sınıflandırma Kuruluna Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi başkanlık yapmaktadır ve kurulun görev süresi ise iki yıldır. Meslek birlikleri temsilcileri diğer üyelerden farklı olarak iki dönem üst üste seçilememektedir (Yönetmelik m 7/2). Ayrıca değerlendirme ve sınıflandırma işlemleri, kurullara ilişkin usul ve esaslar bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle ayrıntılı şekilde düzenlenmiştir (Kanun m 4/7).

Kurul, sinema filmleri ve fragmanlarının işaret ve ibarelerini belirlemekte, sonrasındaki süreç için de bu işaret ve ibarelerin uygunluğuna ilişkin karar alabilmektedir (Yönetmelik m 8/2).

Gerekli görülmesi halinde ise kurul çalışmaları esnasında mütercim tercüman bulundurulabilecektir (Yönetmelik m 8/5).

6.2. Alt Kurul

Alt Kurul, sinema filmlerinde Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulu'ndan önce bir ön değerlendirme ve sınıflandırma yapılması amacıyla oluşturulur (Kanun m 4/4). Bu amaç, yönetmeliğin 5. maddesinin 1. fıkrasında; “Sinema filmleri ile fragmanların değerlendirme ve sınıflandırmasının yapılması” olarak ifade edilmiştir. Yönetmelik hükümde alt kurul hem sinema filmlerinin ilk denetimini hem de fragmanların denetimini yapmakla görevlendirilmiştir. Kanunda, fragmanlar ibaresine ayrıca yer verilmemiş, yönetmelikte ise fragmanların sinema filmleri ile aynı değerlendirme koşullarında gerçekleştirileceği belirtilmiştir. Kanımızca kanunda fragman ibaresine yer verilmemesi, fragmanın sinema filminin ayrılmaz bir parçası; mütemmim cüzü olarak görülmüş olmasından kaynaklanmaktadır. Senaryolar ise ne 5224 sayılı Kanun hükmünde ne de yönetmelikte zikredilmemiştir. Bu da senaryoların denetim dışı bırakılması anlamını taşımaktadır.

Alt Kurul, kanun hükmünde belirtildiği üzere; “Bakanlık temsilcisi, meslek birliklerince önerilenler arasından Bakanlıkça seçilecek sektörden bir temsilci ve bir psikolog” (m 4/4) olmak üzere üç kişiden oluşmaktadır.

Yönetmelikte, alt kurul üyelerinin görev süresi, Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulu ile aynı olacak şekilde, iki yıl olarak belirlenmiştir (m 5/3). Yönetmelikte alt kurullardaki meslek birlikleri temsilcileri ve psikologlar iki dönem üst üste seçilemeyecektir (m 5/3). Yani Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulu'nda sadece meslek birlikleri temsilcileri iki dönem üst üste seçilemeyecektir, alt kurulda hem meslek birlikleri temsilcileri hem de psikolog iki dönem üst üste seçilemeyecektir. Yönetmeliğin 5. maddesinin 5. fıkrasında “Alt kurullarda görevlendirilen üyeler Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulunda görev alamaz.” hükmü ile de sinema filmlerinin ilk değerlendirmesini yapan alt kurul ile Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulu'nun aynı kişilerden oluşmasının önüne geçilmiştir. Yani bu hüküm ile denetimin hep aynı kişiler tarafından yapılması engellenerek, kurulun tarafsızlığı tesis edilmeye çalışılmıştır (Baykal, 2020, s.107). Kanunda, Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulu'na film yapımcısının gözlemci olarak katılabileceği ifade edilmişti, ancak alt kurul için aynı hükmün düzenlenmediği hatta yönetmeliğin 5. maddesinin 3. fıkrasında “Alt kurul toplantılarına üyeler dışında kimse katılamaz.” demek suretiyle bir ayrıma gidildiği görülmektedir.

USTA ARSLAN

Alt kurulun görevleri yönetmelikte; “Alt kurullar, sinema filmlerinin ve fragmanların değerlendirme ve sınıflandırmasını yaparak bunlara ilişkin işaret ve ibareleri belirler. Alt kurullar birden fazla işaret ve ibare kullanılmasına karar verebilir.” (m 6/1), “Filmin veya fragmanın değerlendirme ve sınıflandırma sonucu başvuru sahibine iletilir.” (m 6/2), “Alt kurullar, sinema filmlerini ve fragmanlarını değerlendirilmek ve karar alınmak üzere Değerlendirme ve Sınıflandırma Kuruluna sevk edebilir.” (m 6/3) şeklinde sıralanmıştır.

İşaret ve ibarelerin, yönetmeliğin 12. maddesinde belirtildiği üzere; “...film öncesinde, her türlü tanıtım ve gösterim alanında ve taşıyıcı materyal üzerinde rahatça görülebilecek ve okunabilecek şekilde kullanılması zorunludur.” Sadece filmde değil filmin öncesinde veya arasında gösterilen fragmanlarında gösterilen film için belirlenen işaret ve ibareye uygun olması gerekmektedir. Kurul tarafından filmlerin sınıflandırılması belirli işaret ve ibareler ölçüsünde yapılmaktadır.

Tablo 1. İşaret ve İbarelerin Belirlenmesi

Yaşa göre	6 yaş ve üzeri izleyici kitlesi içindir.
	6 yaş altı izleyici kitlesi aile eşliğinde izleyebilir.
	10 yaş ve üzeri izleyici kitlesi içindir
	10 yaş altı izleyici kitlesi aile eşliğinde izleyebilir.
	13 yaş ve üzeri izleyici kitlesi içindir.
	13 yaş altı izleyici kitlesi aile eşliğinde izleyebilir.
	16 yaş ve üzeri izleyici kitlesi içindir.
	18 yaş ve üzeri izleyici kitlesi içindir.
Diğer kriterlere göre	Genel izleyici kitlesi içindir.
	Şiddet veya korku unsurları içerir.
	Cinsellik veya çıplaklık unsurları içerir.
	Olumsuz örnek oluşturabilecek unsurlar içerir.

Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulu’nda olduğu gibi Alt Kurul da gerekli gördüğü taktirde kamu kurum ve kuruluşlarından konuya ilişkin görüş isteyebilmektedir (Yönetmelik m 6/6).

7. Denetleme Usulü

Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulu ile alt kurul, sinema filmlerinin denetimini belirli usul kurallarına uygun gerçekleştirmektedir. 5224 sayılı Kanununun 4. maddesinin 4. fıkrası ile 5. fıkrasında ve yönetmeliğin “Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulunun Çalışma Usul ve Esasları” başlıklı 8. maddesinin 1. fıkrasında; Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulu tarafından sinema filmlerinin ve fragmanların değerlendirme ve sınıflandırmasının hangi hallerde yapılacağı sıralanmıştır.

İlk olarak, Kanununun 4. maddesinin 4. fıkrasında; “Alt kurul, yapılan ön değerlendirme ve sınıflandırma sonucunda, gerekli görülen hallerde”, yönetmeliğin 8. maddesinin 1. fıkrasında da aynı şekilde “Alt kurul tarafından sevk edilmesi halinde,” Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulu gerekli değerlendirmeyi yapacak ve karara bağlayacaktır. Burada sevk herhangi bir şarta bağlanmamış alt kurulun gerekli görmesi yeterli sayılmıştır.

İkinci olarak, kanununun 4. maddesinin 4. fıkrasında; “...filme ilişkin öngörülen kısıtlayıcı tedbire yapımının muvafakat etmemesi halinde” film alt kurul tarafından, tekrar değerlendirilmek ve karara bağlanmak üzere Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulu’na gönderilecektir. Bu usul Yönetmeliğin 8.

maddesinin 1. fıkrasında, “Alt Kurul tarafından alınan karara başvuru sahibinin itirazı üzerine” şeklinde düzenlenmiştir. Ayrıca, alt kurulun yapmış olduğu değerlendirmeye karşı, yönetmeliğin 6. maddesinin 4. fıkrası; “Yapımcı veya ithalatçı, filmin Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulunda yeniden değerlendirilmesi için Bakanlığa alt kurul kararının bildirim tarihinden itibaren beş iş günü içinde itiraz edebilir.” hükmü ile yapımcı veya ithalatçıya, alt kurul kararının bildiri tarihinden itibaren beş günlük bir itiraz süresi verilmiştir. Bu süre hak düşürücü bir süredir ve bu süre içerisinde yapılacak itirazın Bakanlığa yapılması gerekmektedir. Yönetmeliğin 8. maddesinin 1. fıkrasında, Kanunun 4. maddesinin 4. fıkrasından farklı olarak “film yapımcısı” yerine “başvuru sahibi”, “muafakat etmeme” yerine “itiraz” kavramları kullanılmıştır. Aynı durumu ihtiva eden hükümlerin farklı kavramlarla düzenlenmiş olması uygun düşmemiştir. Bunun yanında Yönetmeliğin 6. maddesinin 4. fıkrasında, alt kurul kararına itiraz edebilecekler, yapımcı ve ithalatçı olarak belirtilmiştir. Kanunda sadece “yapımcı”nın itiraz etmesi durumunun düzenlenmesine rağmen yönetmelikte hem “yapımcı” hem de “ithalatçı” kavramının kullanılması, yönetmeliğin kanuna aykırılığı sorunu ile karşılaşmamıza sebep olmaktadır.

Eğer normlar hiyerarşisinde, üstte olan norm ile altta olan norm aynı konuda başka şeyler diyorsa, uygulanacak olan üst normdur (Gözler, 2018). Buna göre, 5224 sayılı Kanun’un 4. maddesinin 4. fıkrasında alt kurul kararına sadece “yapımcı” itiraz edebilecektir. “Güriz’e göre, kanun koyucunun kullandığı kelimelere aşırı bir değer tanıdığı ve kanundaki bütün kelimeleri titiz bir denetimden geçirdikten sonra kullandığı varsayımı yanlıştır.” (aktaran Gözler, 2018). Bu düşünceden hareketle, kanun koyucu tarafından aslında alt kurul kararında sadece “yapımcı”ya değil “ithalatçı”ya da itiraz hakkını tanınması amaçlanmış ancak, dikkatten kaçmıştır. Bu uyumsuzluğun kanun koyucunun amacı doğrultusunda düzeltilmesi gerekmektedir.

Son olarak, bakanlık tarafından, alt kurulun yaptığı değerlendirmenin kanunda sayılan gerekçelerle tekrar yapılması için Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulu’na sevk edilmesi düzenlenmiştir (m 4/5). Yönetmeliğin 8. maddesinin 1. fıkrasında; “Kanunun 4. maddesinin beşinci fıkrası çerçevesinde Bakanlığın talebi üzerine...” doğrudan kanun hükmüne atıfta bulunmaktadır.

Bakanlığın gerçekleştirdiği sevk durumu için bir süre öngörülmemiş olması, Bakanlığın bu sevki hemen değerlendirme ve sınıflandırma sonrası yapabileceği gibi, filmin yayınlanmasından sonra süresiz bir şekilde yapabileceği sonucunu çıkarmamıza neden olmaktadır. Baykal (2015), Bakanlık tarafından yeniden sevki bir örnekle açıklamış, bu örnekte, ithal bir yapım olan Killing Them Softly adlı filmin, alt kurul tarafından “13+” olarak sınıflandırılmış ancak Kültür ve Turizm Bakanı’nın filmle ilgili yaptığı eleştiri üzerine film Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulu tarafından yeniden değerlendirilmiş ve sınıflandırma derecesi “+18”e yükseltilmiştir. Verilen bu örnekte filmin ticari dolaşıma veya gösterime sunulmasından sonra yapılan bir sevk durumu söz konusu olmuştur.

8. Sonuç

5224 sayılı Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun ile sinema filmlerinin ve sinema sektörünün desteklenmesine yönelik önemli adımlar atılmıştır. Sinema filmlerinin ve sinema sektörünün desteklenmesi yenilikleriyle ön plana çıkan bu kanun, denetim fonksiyonu yönünden ikinci planda kalmıştır.

Kanun hazırlanırken, aynı anlama gelecek farklı kelimelerin kullanılması veyahut özensiz bir dilin varlığı kanunun anlaşılmasını güç hale getirmiştir. Kaldı ki, sadece kanunun kendi içerisinde değil yönetmelikle de arasında bir uyumsuzluk sorunu olduğu söylenebilir.

5224 sayılı Kanun ile getirilen sinema filmlerinin denetime yönelik en önemli gelişmelerden birisi, Bakanlık temsilcileri haricinde meslek birlikleri temsilcileri ve alanında doktora derecesi bulunan bir sosyolog, bir psikolog ve bir çocuk gelişimi uzmanına, Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulu’nda yer verilmesidir. Bu düzenleme ile sinema filmlerinde yapılacak denetimin işin ehli kişilerce yapılmasını

sağlaması amaçlanmıştır. Bu yönüyle de devlet sansürü sisteminden karma sisteme geçildiği söylenebilir. Kanunda değerlendirme ve sınıflandırma yapacak kurulda uzman kişilere de yer verilmesi sinema filmlerinin denetimi açısından önemli bir gelişmedir. Kanaatimizce, hem sinema filminin denetiminde sanatsal yönün korunması hem de sinema filmlerine tam anlamıyla tanınan serbestlikle oluşabilecek zararların önüne geçilmesi amaçlarıyla, denetimi gerçekleştirecek olan kişilerin sadece kendi alanlarında değil ayrıca sanat alanında da belirli eğitimi almış olmaları elzemdir. Aksi durumda sinema filmlerinin değerlendirmesi yapılırken kitle iletişim aracı olma fonksiyonunun ön plana çıkarılıp sanat dalı olma özelliğinin ise geri planda kalması sonucu ile karşılaşılabilir.

Kitle iletişim araçlarının her birinin kendine has birtakım özellikleri bulunmaktadır. Sinema filmlerini diğer kitle iletişim araçlarından ayıran şey ise duygu, düşünce ve kanaatlerin sanatsal boyutla ifade edilebilmesidir. O halde sinema filmlerinin denetimi yapılırken diğer kitle iletişim araçlarından farklı olarak, sanatın gelişmesini engelleyecek hususlardan kaçınılması ve sanat özgürlüğünün kendi içerisinde taşıdığı özelliklerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma için etik kurul izni alma gerekliliği yoktur. Etik kurul izni bulunmamaktadır.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Yazarın makaleye katkısı %100'dür.

Çıkar Beyanı

Çalışmadan kaynaklı herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Anayasa Mahkemesi, 04 Mart 2021 tarih ve E.2019/36, K.2021/15 sayılı Karar (7163 sayılı Kanunun iptali), RG, 03 Haziran 2021, Sayı 31500.
- Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği. (2007). Türkiye’de Siyasi Reform Uyum Paketleri ve Güncel Gelişmeler. <https://www.ab.gov.tr/files/pub/tsr.pdf> (Erişim Tarihi: 12.04.2023).
- Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü, (2004). TBMM Kanun Teklifleri. Genel Gerekeçe. <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D22/Y2/T1/WebOnergeMetni/d61b8978-bd9c-40f0-af76-4c65c288674f.pdf> (Erişim Tarihi: 12.04.2023).
- Baykal, K. Cem (2015). Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde 5224 Sayılı Kanun Çerçevesinde Sinema Filmlerinin Denetlenmesi ve Ortaya Çıkan Sorunlar. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baykal, K. Cem. (2020). 5224 Sayılı Sinema Kanununda Yapılan Son Değişiklikler ve Yeni Denetim Sistemi. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi. (51), 101-118.
- Ceylan, A. (2010). Osmanlı Dönemi Türk Sinemasında Hukuki Düzen. Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları, (9), 7-19.
- Ceylan, A. (2018). Osmanlı Sinemasında Genel Hukuki Düzenleme. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18 (34), 1-29.
- Ceylan, A. (2015). Başlangıçtan Günümüze Türk Sinema Mevzuatında Bir Denetim Kriteri Olarak “Din”. (Ed.). Çamlıdere M. ve diğerleri. Medya ve Din Tartışmaları Sempozyum Bildirileri. 144-152.
- Ceylan, A. (2021). TBMM Hükümeti ve Cumhuriyetin Başlangıç Dönemlerinde Türk Sineması ve Hukuki Düzen (1920-1932). İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 8(1), 27-62.
- Çelik-Thomen, Ö. (2015). Denetimden Sansüre Osmanlı’da Sinema. Toplumsal Tarih, (255), 72-79.
- Çiftçi, A. (2014) Mukayeseli Hukuk Açısından Film Denetim Sistemleri ve 3257 sayılı Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanununun Getirdiği Sistem. Selçuk İletişim, 2 (1), 16-35.
- Fidan, A. (2014) Analitik ve Sistematik Açıdan, Denetim Kavramına Etik ve Evrensel Yaklaşım. Kent Akademisi, 7 (17), 1-8.
- Gözler, K. (2018). Hukuka Giriş. Ekin Basım Yayım Dağıtım.
- İçel, K. (2018). Kitle İletişim Hukuku. Beta Yayınları.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. Sinema Genel Müdürlüğü, (2022). Misyon ve Vizyon, <https://sinema.ktb.gov.tr/TR-143919/misyon-ve-vizyon.html> (Erişim Tarihi: 12.04.2023).
- Onaran, A. Ş. (1968). Sinematografik Hürriyet. İçişleri Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayınları.
- Onaran, A. Ş. (2015). Yeni Film Sansür Düzeni. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (1-2), 139-146.
- Onaran, A. Ş. (1969). Filmlerin ve Film Senaryolarının Kontrolunda Devlet Sistemi, Türk İdare Dergisi, (316), 66-84.
- Öztürk, S. (2006). Türk Sinemasında İlk Sansür Tartışmaları ve Yeni Belgeler. Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, (5), 47-76.
- Özuyar, A. (2017). Sessiz Dönem Türk Sinema Tarihi (1895-1922). Yapı Kredi Yayınları.
- Tahiroğlu, B. & Erdoğan B. (2012). Roma Hukuku Dersleri. DR Yayınları.

USTA ARSLAN

TBMM Millî Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu. (2004) Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı. TBMM Tutanak Dergisi, 57(640).

Tikveş, Ö. (1968). Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda Sinema Filmlerinin Sansürü. İstanbul Üniversitesi Yayınları, (1334).

Yıldız, S. (2017). Medya ve Hukuk. Nobel Akademik Yayıncılık.

Yılmaz, E. (1986). Hukuk Sözlüğü. Seçkin Kitapevi.